

BASIN SUÇLARINDA MÜEYYİDE (*)

Prof. Dr. Sahir ERMAN

1. — Basında müeyyidenin neden ibaret bulunduğunu tesbit edebilmek için basın suçu kavramı ile basın yoluyla işlenen suç kavramını birbirinden ayırmakta fayda vardır. Hatta basın suçlarını da kendi bünyesinde ikiye ayırmak mümkündür: bunlardan bazıları basım öncesine taallük eder ki, bunlara basın zabıtasına ilişkin suçlar adını vermek te mümkündür. Diğer bazılarında ise, suçun basın yoluyla işlenmesi bir unsur halini alır ve böyle bir suçun başka bir suretle işlenmesi imkânsız olur; diğer bir ifade ile suç basılı eserin neşri ile doğar. Birinci nev'i suçlara misâl olmak üzere, gerekli idari işlemler yapılmaksızın bir basılı eserin neşrini göstermek, ikincilere misâl olarak da gazeteye gönderilen cevabın kanunun gösterdiği esaslara riayet etmeksizin yayınlamak fiilini zikretmek mümkündür.

Ancak biz, bu raporumuzda «basın suçu» deyimini her iki suç nev'ini kapsayacak tarzda kullanacağız ve bu suretle «basın suçları» ile «basın yolu ile işlenen suçlar»ı birbirinden ayırmakla yetineceğiz. Basın suçları ister basım öncesine, ister sonrasında ilişkin olsunlar, basından gayrı bir faaliyetle gerçekleşmeleri mümkün olmayan suçlar oldukları halde, basın yolu ile işlenen suçlar esasta her şekilde işlenebilirler ve bu suçların basın yolu ile işlenmeleri çok ke-re ağırlatıcı bir sebep sayılır.

2. — Basın suçlarından sorumlu olan kişiler bir özellik arzetmez. Belirli bir basın zabıtasına uymakla mükellef olan şahıs kimse, aksine hareket halinde, bu fiilin faili de odur. Meselâ sorumlu müdürün kim olduğunu Vilâyete bildirmek mükellefiyeti mevkute sahibine aittir. Bu mükellefiyetin yerine getirilmemesi halinde, cezalandırılacak olan kişi yine mevkute sahibidir.

Bu nev'i suçlar hakkında kanunumuz kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalarla birlikte para cezalarını da müeyyide olarak öngör-

(*) İstanbul Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü tarafından 24 - 26 Şubat 1972 tarihleri arasında düzenlenen «Ceza Adaletinde Reform İlkeleri» Sempozyumuna sunulan rapor.

müştür. Tatbikatta, mahkemeler, 647 sayılı Kanunu uygulayarak, bu hürriyeti bağlayıcı cezaları para cezasına çevirmekte ve fail, netice itibarile, sadece para cezasına mahkûm olmaktadır.

Bu gibi suçlarda asıl müyyidenin para cezası olup, pek ağır hal-lerde hürriyeti bağlayıcı cezalara başvurulması, diğer ülkelerin ka-nunlarında da görülen bir sistemdir. Ezcümle Fransız Basın Kanu-nu bu esası benimsemiş, hatta nisbi bir para cezasına taraftar ol-muştur. Meselâ kanunî formaliteleri tamamlamadan yayınlanan bir mevkutenin sahibi ve sorumlu müdürü, gazetenin her nüshası için 360 frank para cezasına mahkûm olurlar ve bu cezanın ödenmesi ba-kımından aralarında teselsül hükümleri câri olur. Keza 1948 tarih-li İtalyan Basın Kanunu da, esasta, para cezaları ile yetinmiş ise de, gizli basın halinde hürriyeti bağlayıcı cezalara da başvurmuş-tur.

Hürriyeti bağlayıcı cezalarla para cezalarının fonksiyonları farklıdır. Hürriyeti bağlayıcı cezaların, para cezalarına nisbetle, da-ha korkutucu bir etkileri olduğu, özellikle para cezalarını kolaylıkla ödeyebilecek durumda olan kişiler açısından, prensip itibarile ka-bul edilebilir. Şüphesiz ki, iktisaden bu durumda olmayan bir kişi sözkonusu olduğta ve özellikle para cezalarının ödenmemesi halin-de hürriyeti bağlayıcı cezaya çevrilmesini öngören bir mevzuat sis-teminde, para cezaları da neticede hürriyeti bağlayıcı cezalara dö-nüşür.

Demek oluyor ki, basın suçlarında aslı ceza olarak, para cezası ile yetinilecek ise, bu cezaya hem bu nevi suçların işlenmesine engel olabilecek bir seviye tesbit etmek hem de ödenmeme halinde hür-riyeti bağlayıcı bir cezaya çevrilmesine ve güdülen hedefin böylece kaybolmasına yol açmamak ta gerekir.

Şurasını belirtelim ki, basın suçlarında sadece para cezası ile yetinilmesi, bu cezaların kabulüne mesnet teşkil eden düşünce ile de bağdaşabilir. Gerçekten para cezalarının, özellikle kazanç maksadı ile işlenen suçlarda etkili olabileceği ileri sürülür. Basın faaliyetinde bulunmak, yani gazetecilik veya nâşirlikle iştigal etmek, kazanç sağ-layan bir faaliyet olduğundan, bu faaliyetin ne suretle, kimler tara-fından, hangi şartlar yerine getirilmek kaydı ile yapılabileceğini düzenleyen hükümlere riayet etmeyerek sözügeçen faaliyetin sür-dürülmesi halinde para cezaları ile yetinilmesi yerinde olur.

Diğer yandan para cezaları kusur derecesine göre bölünebilmek ve failin iktisadî durumuna intibak ettirilmek gibi üstünlükler de arzeder.

Ancak, para cezası bu açıdan ele alınınca, halli gereken bir problemle karşılaşırız. Gerçekten, biraz önce, basın suçlarında failin basın zabıtasını sağlamak amacı ile konulan hükümlere riayet etmekle yükümlü olan kizi olduğunu belirtmiştik. Gazetecilik alanında bu kişi bazan gazetenin sahibi, bazan ise sorumlu müdürdür. Fail bu şahıs olunca, müeyyidenin bu şahıs hakkında uygulanması da gerekir.

Bununla beraber, gazetecilik faaliyetinden kazanç sağlayan, esasta, gazetenin sahibidir. Para cezaları özellikle kazanç getiren faaliyetlerin yapılması sırasında işlenen suçlarda uygulanması öngörülen bir müeyyide olunca, bu müeyyideyi şahsen kazanç sağlamayan sorumlu müdür hakkında uygulayıp, gazete sahibinin bunun dışında bırakılması bir çelişki olur.

Buna karşılık para cezasının, suçun faili olan sorumlu müdürle birlikte olsun veya olmasın, fail addedilmeyen gazete sahibine de yüklenmesi, gazete sahibini başkasının fiilinden cezaen sorumlu tutmak sonucuna götürür ki, böyle bir sistem cezaların şahsiliği prensipi ile çelişkiye düşülmesine yol açar. Bundan başka para cezasının kendisi tarafından değil, gazete sahibi tarafından ödeneceğini bilen sorumlu müdür üzerinde, bu ceza hiç te korkutucu ve suç işlemekten alıkoyucu bir etki yapmaz; aksine para cezasını ödeyecek olan gazete sahibinin isteklerine çok daha kolaylıkla boyun eğmesine yol açar.

Bu itibarla, basın suçlarında tek müeyyide olarak para cezasının kabulü, şu meselelerin haline bağlıdır:

a) Para cezasının miktarı ne olacaktır? Bu miktar çok düşük tutulursa tesirsiz olacak, çok fazla tutulursa gazeteyi müşkül duruma sokacaktır.

b) Para cezası ödenmediği takdirde ne suretle infaz edilecektir? Bu bakımdan hapse çevirme kabul edilecekse, yine hürriyeti bağlayıcı cezaya dönüleceğinden, para cezası tek müeyyide olmaktan çıkacaktır. Yok tahsil edilemeyen para cezası yerine, faraza çalışmaya çevirme gibi halen 647 sayılı kanunla bizde yürürlükte bulunan sistem tercih edilecekse, para cezası fiilen infaz edilemeyecektir. İnfazı mümkün olmayan bir ceza ise yine önleyici ve korkutucu olamaz.

c) Para cezası kimden alınacaktır? Sadece sorumlu müdür bu cezayı ödeyecekse, para cezalarının kabul sebeble çelişkiye düşülür. Onunla birlikte veya yalnız başına gazete sahibi bu cezayı öde-

yecekse, hem cezaların şahsiliği prensibi ile çelişki meydana gelir, hem de para cezasını kendisi ödeyecek olan gazete sahibinin sorumlu müdür üstündeki etkisi büsbütün çoğalır.

Buna karşılık basın suçlarında dahi, hürriyeti bağlayıcı cezaların muhafaza edilmesi şu bakımlardan üstünlük arzedebilir:

a) Hürriyeti bağlayıcı cezalarda tek gaye yoktur. Korkutmak suretile önlemek gibi bütün cezalara şâmil olan gayeden başka, uslandırmak suretile önlemek gayesi de mevcuttur.

b) Hürriyeti bağlayıcı ceza başka bir takım neticeler de doğurur. Bunlardan en önemlisi, ikinci bir suç işlendikte, bu suçun cezasının artık tecil edilememesinden ibarettir. Bu itibarla para cezasından çok daha korkutucudur.

c) Hürriyeti bağlayıcı ceza sadece sorumlu müdür hakkında uygulanabileceğinden, cezaların şahsiliği prensibi ile çelişki yaratmayacağı gibi sorumlu müdürün icabında gazete sahibine karşı direnmesini, faraza gazete sahibinin yayınlanmamasını istediği bir tekzip veya cevap yazısını neşretmesini de sağlar.

d) Nihayet kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların para cezasına ya da bir tedbire çevrilmesine imkân veren bir mevzuat sisteminin benimsenmesi, hâkime bu cezayı para cezasına çevirip çevirmemek konusunda takdir hakkının tanınması çok yerinde olur. Böylece kanunda öngörülen ceza olmak sıfatı, hapis cezası korkutucu ve önleyici etkisini muhafaza eder ve aynı zamanda hâkim bu cezayı para cezasına çevirmek suretile, basın suçlarında para cezasının uygulanması ile elde edilmesi umulan sonuca ulaşılmasını sağlar.

Şimdilik bu konuda ileri sürülen ve sürülebilen çeşitli fikirleri böylece özetlemekle yetinerek, kanaatimizin açıklanmasını raporun sonuna bırakmayı daha uygun saymaktayız.

3. — Basın yolu ile işlenen suçlara gelince, yukarıda da arzettiğimiz veçhile bu suçların yegâne özelliği vasıta olarak basının seçilmiş olmasından ibarettir. Esasta başka herhangi bir vasıta ile meselâ konuşma, plâk, film, mektup, resim, telgraf hatta işaretle işlenebilen bir suç basın vasıtası ile de işlenebilir.

Böylece alelâde bir suçun basın vasıtası ile işlenmesi başlıca iki problem yaratır: bunlardan birincisi böyle bir suçtan dolayı sorumlu tutulup cezalandırılacak kişi veya kişilerin tesbiti, ikincisi de bu kişilere verilecek cezanın tayinidir.

Esasta birbirinden ayrı gibi görülen bu iki problem bir noktada

birleşir. Gerçekten basın yolu ile işlenen suçlarda sorumlu olan kişiler arasında, kendi fiili ile ve kasden bu suçun işlenmesine âmil olmayanlar da mevcuttur. İşte bu gibi şahısların ne suretle cezalandırılacakları da bir özellik arz etmektedir. Şu suretle ki, kendi fiili ile ve kasden bir suçun işlenmesinde âmil olanlara, meselâ yazıyı yazana suçun tam cezasının verilmesini, bu durumda bulunmayanlara, faraza sorumlu müdürlere daha hafif bir ceza tertibini öngören mevzuat bulunduğu gibi (İtalyan CK. m. 57), sorumlu müdürlerin sadece para cezası ile cezalandırılmalarını teklif eden müellifler de (1) mevcuttur.

Ancak basın yolu ile işlenen suçlarda uygulanacak müeyyide açısından bir başka ayırımın da gözönünde tutulması yerinde olur. Gerçekten basın hukukunda gelişen bir fikre göre, basının kendi kendini kontrol etmesi, bu kontrolü sağlayacak mahkeme dışı bir organın kurulması basın özgürlüğünün başlıca teminatı olacaktır. Böyle bir organın varlığı, basın yolu ile işlenen suçlarda mahkemelerin işe karışmalarını önleyecek, Devletin müdahalesine lüzum bırakmıyacak, fikir suçlarından dolayı gazetecilerin aleni duruşmalarında sanık sandalyasına oturmalarına ve sonunda alelade bir suçlu gibi hapis ya da para cezasına mahkûm edilmelerine engel olacaktır.

Bu itibarla, basın yolu ile işlenen suçlarda müeyyide problemini, bu müeyyideyi uygulayacak organ açısından da incelemek yerinde olur. Bu sebeptendir ki, ilk olarak yargı organları dışında kalan organlarca uygulanan müeyyideleri, sonra da yargı organlarınca tatbik edilen müeyyideleri gözden geçireceğiz.

A — Yargı organları dışındaki organlarca uygulanan müeyyideler.

4. — Genellikle hakaret ve sövme suçlarında normal yargı organlarının dışında kalan bazı kuruluşların, belirli hallerde yetkili kılınması eski bir geçmişe sahiptir. Gerçekten 1211 yılında İtalya'nın İvrea Komününde câri olan hukuka göre, asilzadeler arasındaki tahkirler, kendi eşitlerinden kurulu bir heyet tarafından halledilir, böylece düelloya başvurulmasının önlenmesi hedefi güdüldü. Ay-

(1) DONAY Süheyl, Basın Suçlarında Para Cezaları, Milliyet Gazetesi, 5.2.1972.

ni sistem 1908 tarihli bir kararname ile bütün İtalya'da yine yürürlüğe kondu ve asilzadelerin bu suçlardan dolayı mahkemelere müracaat edemeyecekleri belirtildi.

Ancak sistemin basın hukukuna has bir veçhe iktisap etmesi nisbeten yenidir.

İlk olarak faşist bir zihniyetten ilham alan 1930 İtalyan Ceza Kanunu bir «şeref jürisi» nden bahsetmişti (m. 596). Bu hükme göre, hakkında hakaret davası açılan gazeteci, isnat ettiği fiilin gerçek olduğunu ispat ederek, beraat etmek imkânından mahrumdur. Yazdıkları doğru olsa ve kendisi bunu ispat edecek delillere malik bulunsa dahi yine de mahkûm olur. Ancak gazeteci, mahkemede mahkûm olduktan sonra, bir «şeref jürisi» huzurunda yazdıklarının hakikat olduğunu ispata hazır bulunduğunu ileri süreceğ olursa, bu talebi kabul olunur. Böylece gazeteci mahkûmiyetine sebebiyet veren yazının hakikat olduğunu ispat ederek manevi açıdan tatmin edilmiş olur.

Konu 1933 yılında Palermo'da toplanan III. Ceza Hukuku Milletlerarası Kongresinde de tartışılmış ve şu sonuca varılmıştır: hakaret ve sövme suçlarına münhasır olmak üzere üç kişiden kurulu bir şeref jürisi veya şeref divanının teşkili, normal mahkemelerde açılan aleni bir dava sırasında sanığın kendisine hakaret edilen kişiyi büsbütün tahkir etmesine engel olmak bakımından faydalıdır. Bu şeref divanının kuruluşu her devletin yargı düzenine göre değişirse de, bir hâkimin başkanlığı altında iki jüri üyesinden kurulması tercihe şayandır. Divanın kararları temyiz edilebilmeli ve Yargıtayca kontrol olunabilmelidir. Divan ihtar, tevbih ve takbih cezalarından birini verebilmeli, fakat ayrıca ve her halde bir para cezasına hükmettiği gibi, suçtan zarar görenin zararlarının da tazminini karar altına alabilmelidir. Bu divana başvurmak zorunlu olmamalı, mağdur dilerse divana, dilerse normal mahkemelere müracaat edebilmelidir (2).

Bununla beraber, İtalyan Ceza Kanununda kabul edildiği ve Palermo Kongresinde önerildiği şekliyle bir Şeref jürisinin kurulması, diğer ülkelerce benimsenmemiş, ve faşizmin yıkılması ile İtalyan Kanununda yapılan değişiklik bu jüriyi büsbütün ortadan kaldırmıştır.

5. — Basının kendi kendini kontrol etmesine fırsat verecek yar-

(2) Bk.: MARTINEZ, Le jury d'honneur en matière de délits de diffamation - Rapport - Rev. Inter. Dr. Pén., 1933, I-II, s. 3-7).

gı dışı bir organın kurulması fikri, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra ve basın özgürlüğünün bulunduğu ülkelerde yeniden revaç buldu. Özellikle hükümetlerin keyfi müdahalelerine karşı basın hürriyetini en iyi koruyacak müessesenin böyle bir kendi kendini kontrol organı olacağı ileri sürüldü (3).

Bu kendi kendini kontrol sistemi içinde kurulacak Şeref Jüri veya Divanlarının tahkir edilen kişileri ve özellikle politikacı ve memurları da koruyacağı ve mahkemelere gidip aleni duruşmalar dolayısıyla kendi şeref ve haysiyetlerinin büsbütün rencide edilmesinden çekinen bu gibi kişilerin, Şeref Jüri ya da Divanlarına rahatlıkla başvurabilecekleri beyan edildi (4).

Bunun üzerinedir ki, Almanya, Avusturya, Belçika, Güney Kore, Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan, İsrail, İtalya, İsveç ve Türkiye'de Basın Şeref Divanları kurulmuş ve Basın Ahlâk Yasaları düzenlenmiştir.

Hatta bu konu milletlerarası alana da sirayet etmiş, Birleşmiş Milletlerce bir Milletlerarası Basın Ahlâk Yasası tasarısı hazırlandığı gibi, 1950 ekiminde New York'ta toplanan Amerikalılararası Basın Konferansında, bütün Amerika Kıt'asına şâmil bir Basın Ahlâk Yasası kabul olunmuştur.

Basın Şeref Divanlarının kuruluşları farklı ise de, hemen her yerde bu Divanlar gazete sahiplerinin serbest iradeleri ile kurulmuşlar ve kuruculardan birinin çekilmesi Divanın o gazete üzerindeki yetkisini bertaraf edebilmiştir. Nitekim Almanya'da «Revue» dergisi Alman Basın Şeref Divanından çekildiği gibi (5), İngiltere'de kurulan «Press Council» e katılan gazetelerin sayıları önceleri pek az olmuş (6), memleketimizde ise, bütün kurucu gazetelerin Divandan çekilmeleri kendisine bir çok ümitler bağlanmış olan Basın Şeref Divanını çalışmaz bir hale getirmiştir.

6. Basın Şeref Divanlarınca uygulanan müeyyideler sadece manevî ve ahlâkî bir değer taşımaktadırlar. Genellikle bu cezalar, ihtar, tevbih ve takbih şeklindedir.

Bazı ülkelerde ise, bu müeyyidelerden başka ve ağır hallerde gazetecinin basın kartının belirli bir süre için geri alınması hatta Gazeteciler Cemiyetinden ihracı (Belçika) sözkonusu olmaktadır.

(3) ROSE, Les normes professionnelles et la liberté de la presse, Conseils de presse et Codes d'Honneur Professionnel Zürich, 1962, s. 5).

(4) ROSE, s. 6.

(5) ROSE, s. 13.

(6) ROSE, s. 39.

Fakat Şeref Divanlarının en önemli müeyyideleri, verdikleri müeyyidelerin gazeteler tarafından ücretsiz olarak yayınlanmasıdır. Ancak bunun için de gazetelerin Divandan çekilmemeleri gereklidir, zira Divandan çekilen gazeteci, Divanın kendisi hakkında ya da diğer gazeteler hakkında verdiği kararları yayınlamamakta, böylece ve gazetelerin hepsi Divandan çekilince, bu en önemli müeyyide de uygulanma imkânını kaybetmektedir.

B. Yargı organlarınca uygulanan müeyyideler.

7. — Bu konuda daha başlangıçta bir ayırım yapmanın yerinde olacağını zannetmekteyiz. Gerçekten, basın yolu ile işlenen suçlar arasında hakaret ve sövme suçları, gerek mahiyetleri ve gerek sayıları bakımından büyük ve ayrı bir yer tutarlar.

Gerçekten müstehçen neşriyat, Devlet sırrının açıklanması, suç işlemeye tahrik, temel hakları zorla bertaraf etmeye yönelmiş propaganda fiilleri doğrudan doğruya basın özgürlüğünün özüne tesir etmedikleri gibi, sayı itibarile nisbeten azdır. Buna karşılık, ister kişilere, ister memurlara veya hey'etlere, isterse hükümet gibi bir takım kuruluşların manevî şahsiyetlerine yönelmiş olsunlar, tahkir suçları basının haber verme ve tenkit etme faaliyetlerini yakından ilgilendirir, zira tahkiri ifade eden bir yazı, çok kere haber verme ve tenkitte bulunma fonksiyonlarının yerine getirilmesi dolayısıyla basında yer alır. Şu suretle ki, bu fiilleri cezasız bırakmak basının kişi şeref ve haysiyetine pervasızca tecavüz etmesine yol açacağı gibi, aynı fiilleri basının anılan fonksiyonlarını yerine getirmesini imkânsız kılacak tarzda cezalandırmak, basın özgürlüğünü ortadan kaldırır. Bundan başka, basın yolu ile işlenen bütün suçlar arasında, tahkir suçları sayıca üstünlüğü muhafaza ederler. Bu konuda bir fikir sahibi olabilmek için, her çarşamba günleri İstanbul Toplu Basın Asliye Ceza Mahkemesinin dava listesine bir göz atmak kâfidir.

Bu itibarladır ki, müeyyide açısından da tahkir suçlarını diğer basın yolu ile işlenen suçlardan ayırt etmede fayda vardır. Kaldı ki, bir çok ülkelerin mevzuatı da aynı yolu takip etmiş ve diğer basın yolu ile işlenen suçlar hakkında öngörülmeven bazı asli veya fer'i ceza ve müeyyideleri tahkir suçlarında uygulamışlardır.

8. — Çeşitli tahkir suçlarının dışında kalan ve basın yolu ile iş-

lenen suçlarda, mevzuatın ve bu arada kanunlarımızın takip ettiği ceza sistemi şu olmuştur.

Bir suçun basın yolu ile işlenmesi, ona, diğer vasıtalarla işlenmesi haline nisbetle çok daha büyük bir yayılma sahası verir. Yüksek tirajlı gazeteler yurt içinde veya dışında büyük okuyucu kitlesine bu suçu adeta ulaştırırlar. Bundan başka bir basılmış eserde yer alan suç, devamlılık vasfını da taşır. Yıllar sonra dahi, suçun izleri bâki kalır. Bundan başka, çeşitli kontrollardan geçtikten sonra gazetede yer alan bir yazı, inandırıcı olmak bakımından, çok daha üstün bir niteliğe de sahiptir. Sözlü bir beyana nisbetle, bir gazete yayınına daha büyük bir kolaylıkla inanılır ve gazetenin yalan ya da gerçeğe aykırı bir haberi neşredebileceği normal olarak akla gelmez (7).

Bu itibarla, hemen bütün kanun koyucuları, bir suçun basın yolu ile, yani neşren, işlenmesini ağırlatıcı bir sebep saymışlar ve suçun basit şekli için öngörülmüş olan cezayı, suçun basın yolu ile işlendikte, arttırmışlardır.

Demek oluyor ki, bu suçlar bakımından, basının daha ağır ve daha sert müeyyidelerle karşılaşması bütün memleketlerin mevzuatında görülen bir sistemdir. Şüphe yoktur ki, ağırlaşan bu müeyyideler, suçun basit şekli için öngörülen müeyyidelerden farksızdır. Faraza suç işlemeye tahrik cürmünün cezası her ne ise, aynı cürmün basın yolu ile işlenmesi halinde arttırılmak suretile uygulanacak ceza da odur. Gerçekten bir taraftan suçun basın yolu ile işlenmesinde bir vahamet görüp, bu keyfiyeti ağırlatıcı sebep saymak, diğer yandan suçun basit şekli için öngörülen cezalardan daha hafif bir ceza ile yetinmek, izahı mümkün olmayan bir çelişki olur.

Cezanın daha ağır ve sert bir hale getirilmesi yolundaki bu eğilim, basın yolu ile işlenen suçlarda aslî cezaya bir takım fer'î cezaların eklenmesinde de göze çarpar.

Meselâ Fransız Basın Kanununa göre (m. 61), suç işlemeğe teşvik, cürüm teşkil eden bir fiili övme, askerlikten soğutma gibi suçlarda, mahkûmiyet kararı ile birlikte gazetenin bütün nüshalarının müsadere ve imhasına karar verilebileceği gibi, gazete veya derginin üç ayı geçmeyecek bir süre için kapatılmasına da karar verile-

(7) JANNITTI - PIROMALLO, La legge sulla stampa, 2. tab'ı, Roma, 1957, s. 117.

bilir ve bu süre içinde gazete sahibini bağlayan iş sözleşmeleri bütün tesirlerini göstermeğe devam eder (m. 62) (8).

Şurasını da belirtelim ki, İtalya'da 1957 yılında hazırlanan ve fakat kanun haline gelmeyen bir Basın Kanunu tasarısında, belirli suçların basın yolu ile işlenmesi halinde, hâkimin sorumlu müdürü hernangi bir gazete veya dergide iki yılı geçmemek kaydile bu faaliyetten yasaklanmasına ve vahim hallerde bir yılı geçmemek kaydile gazetenin kapatılmasına da karar verebileceği ve bu karara rağmen gazetenin yayınlanması halinde, sahibinin iki yıla kadar hapis ve 300.000 lirete kadar ağır para cezası ile cezalandırılacağı yolunda bir hüküm (m. 19) yer almıştır (9).

Bu fer'i cezalar meyanında hükmün ilânını da zikretmek de mümkündür. Nitekim Basın Kanunumuzun 18. maddesi: bilûmum basın suçlarından dolayı mahkûm olanlar hakkında verilen kesin hükmün tamamen veya özet olarak aynı mevkutede ve o mevkute artık çıkmıyorsa masrafı hükümlüye ait olmak üzere başka bir mevkutede neşrine hükmolunabileceğini belirttiği gibi, buna benzer bir hüküm 1948 tarihli İtalyan Basın Kanununun 9. maddesinde de yer almaktadır.

Müeyyidenin bu şekillerde ağırlaştırılmasının yanı başında, yine basına karşı daha sert davranma esasına bağlanabilecek hükümler usul açısından da kabul edilmiş bulunmaktadır. Gerçekten basın yolu ile işlenen suçlarda cezanın bir an önce verilmesi, böylece korkutucu ve önleyici etkisinin arttırılması için (10) yargılama usulü sür'atlendirilmiş, bizde basın davalarının acele işlerden sayılması ve soruşturma ve davanın çabuklaştırılması esasları kabul edilmiş, İtalya'da seri muhakeme usulü benimsendikten başka, hükmün de şikâyet veya ihbarın yapılması tarihinden itibaren en geç bir ay içinde verilmesi mecburî kılınmıştır (11). İşaret edelim ki, bu hükmün savunma hakkını kısıtladığı gerekçesile anayasaya aykırılığı iddia olunmuşsa da, İtalyan Anayasa Mahkemesi bu iddiayı red etmiştir (12). Keza Fransız Basın Kanununa göre de bu kanunda yer alan suçlar, işlen-

(8) Bk.: BLIN - CHAVANNE - DRAGO, *Traité du droit de la presse*, Paris, 1969, s. 434 - 435.

(9) JANNITTI - PIROMALLO, s. 204-205.

(10) LEFEVRE, *Stampa e informazione*, Roma, 1968, s. 76.

(11) Bk. İtalyan Basın Kanunu, m. 21.

(12) İtalyan Anayasa Mahkemesi, 5 temmuz 1961: LEFEVRE, s. 76.

dikleri tarihten veya son koğuşturma işleminin yapıldığı tarihten itibaren üç ay geçmekle zamanaşımına uğrar (m. 65).

9. — Basın yolu ile işlenen suçlar arasında bir özellik arzettiğini yukarıda belirttiğimiz hakaret ve sövme suçları hakkında öngörülen müeyyidelere gelince, bu konuda Anglo-Sakson sistemi ile Kara Avrupası sistemi arasında büyük bir zihniyet farkı mevcuttur.

Anglo-Sakson sistemine göre, hakaret ve sövme sözlü ise, esasen suç teşkil etmez ve bu nevi tahkire «slander» adı verilir; buna karşılık yazı ile veya resim, heykel gibi devamlı surette kalabilecek şekilde yapılan tahkir «libel» adını alır ve suç sayılır.

Common Law'a göre «libel» halinde suçun mağduru ister hukuk isterse ceza davası açabilir. Ancak ceza davası açılırsa, sanık isnadın gerçeğe uygun olduğunu ispat ederek cezadan kurtulamaz. Sadece 1843 tarihli bir kanun (Lord Campbell's Libel Act) âmme menfaati bulunan hallerde buna cevaz vermiş ve tahkir suçlarını ceza bakımından ikiye ayırmıştır: şayet hakaretâmiz yazıyı yazan kişi, yaptığı hakaretin doğru olmadığını bile bile hareket etmişse, suçun cezası 2 yıla kadar hapis ve hâkimin takdir edeceği miktarda para cezasıdır; buna karşılık fail yaptığı hakaretin gerçeğe uygun olduğu zannı ile hareket etmişse, kendisine bir yıla kadar hapis veya hâkimin takdir edeceği miktarda para cezası ya da bu cezaların her ikisidir.

Bununla beraber, Anglo-Sakson hukukunda mağdurların «libel» halinde ceza davasından çok hukuk davasına başvurdukları görülmektedir. Hukuk davası açıldıkta, gazeteci yazdıklarının doğruluğunu her zaman ispat edebilirse de, neticede İngiliz ve Amerikan mahkemelerinin hükmettikleri manevî tazminat miktarları astronomik rakamlara varmakta ve bazan gazete veya derginin iflâs etmesine ve kapanmasına bile yol açmaktadır (13). Hattâ devlet memurlarına karşı keyfi veya hakikate aykırı bir şekilde hakaret edildiğinde mağdura ödenecek bu tazminattan başka («ceza mahiyetinde tazminat» punitive - damages) ya da «ibret teşkil edici tazminat» exemplary damages) adı altında ayrı bir tazminata da hükmedilmektedir. Özellikle gazetelerde yayımlanan hakaretâmiz yazılarda İngiliz Mahkemeleri pek yüksek rakamlara erişen bu ikinci nevi tazminata da hükmetmektedirler (14). Meselâ Manson tarafından

(13) Bu konular için Bk.: ERMAN, Hakaret ve Sövme Cürümleri, İstanbul, 1950, s. 26-27; KENNY, Outlines of Criminal Law, Cambridge, 1952, s. 177 ve son.; RUSSEL, On Crime, 1964, s. 774 ve son.

(14) GATLEY, On Libel and Slander, London, 1967, s. 1382-1386.

Associated News Paper aleyhine açılan davada gazetenin kapanmasına kadar varan böyle bir tazminata hükmedildiği belirtilmektedir (15).

10. — Kara Avrupası sistemine gelince, genellikle diğer basın yolu ile işlenen suçlarda izlenen prensip, bu konuda da hâkimdir. Yani hakaret sövme suçları neşren işlendikte, suçun basit şekli için öngörülen cezalar arttırılmaktadır. Bu cezalar da genellikle hapis ve para cezaları olduğu cihetle, suçun basın yolu ile işlenmesi, her iki cezanın da şiddetlendirilmesine yol açmaktadır. Bu sistemi benimsemeyen, yani hakaret ve sövme suçlarının ağırlaşmış şekli olarak kabul edilen neşren tahkir suçlarında yalnızca para cezası ile yetinen bir kanunu göstermek imkânsızdır. Meğer ki, o kanun bu gibi suçların basit şekli için dahi hürriyeti bağlayıcı bir cezayı öngörmüş olmasın.

Hatta yeni cereyanlar basın yolu ile işlenen hakaret ve sövme cürümlerinde müeyyideyi büsbütün ağırlaştırmak merkezindedir. Bu eğilimin dayandığı düşünce, sürümü arttırmak maksadı ile skandalleri, özel hayatları bir takım dedikoduları başlıca konu olarak seçen, tenkit perdesi altında tahkiri meslek ittihaz eden basının kamu hayatında yaptığı büyük tahribattır. Bu nevi basın hiçbir sınır tanımaz, onca okuyucuların meraklı nazarlarına ileilmeyecek hiçbir sır, hiçbir mukaddes saha yoktur. Tek gaye sürümü arttırmaktır, bunun için her şey mubahtır.

İşte bu maksatlardır ki, diğer basın yolu ile işlenen suçlarda görülmeyen bir şiddet yine basın yolu ile işlenen tahkir suçlarında görülür.

Bunun en yeni misâlini 1948 tarihli İtalyan Basın Kanununda görmekteyiz. Bu kanun basın yolu ile işlenen hakaret suçlarında evvelce mevcut bulunup ta hapis cezası ile para cezası arasında bir seçim yapmağa ilişkin bulunan hâkimin takdir hakkını kaldırarak, hâkimi her iki cezaya birden karar vermek mecburiyetinde bıraktığı gibi (m. 13), yine bu suçlarda, suçtan zarar gören kişinin, maddî ve manevî zararlarının tazmininden ayrı olarak, tamir ve telâfi zımında, sanığın bir para ödemeğe mahkûm edilmesini de talep edebileceğini ve bu takdirde hâkimin tecavüzün ağırlığını ve basılmış eserin yayım alanını gözönünde tutarak böyle bir paranın ödenmesine karar vereceğini de belirtmiştir (m. 12). Sadece tahkir suçlarına münhasır olan bu ek müeyyide, mağdurun talebine bağlı olarak,

(15) CATLEY, s. 1386, not 37.

hükmedildiği gibi, ödenmediği takdirde, hapse çevrilmemek bakımından cezadan ayrılırsa da, mağdura değil, Devlet hazinesine ödenmesi bakımından da, tazminattan ayrılmaktadır (16).

Ancak kanunun bu sertliğine ve şiddetine rağmen tatbikatta durumun başka türlü geliştiğini kabul etmemiz de gereklidir.

Yukarda da değindiğimiz veçhile, bir müeyyidenin, hele bir ceza müeyyidesinin korkutucu ve önleyici bir etki yapabilmesi, onun uygulanmasına bağlıdır. Hakaret ve sövme suçları ise, hemen her memlekette, suçtan zarar görenin şikâyeti üzerine takibi mümkün suçlar olduklarından, bu şikâyet vâki olmadıkça davaya bakılmadığı gibi, vâki şikâyetten sonradan vazgeçilmesi de davanın ortadan kaldırılmasını mucip olmaktadır.

İşte bu durum, hakarete maruz kalan şahıslardan bir çoğunu şikâyette bulunmaktan alıkoymaktadır. Zira basın kendisini dava edeni affetmez. Bir kere dava sırasında, aleni yargılamayı yazmak, yani haber vermek fonksiyonundan yararlanan gazete, duruşmada söylenen hakaretâmir sözleri veya verilen lâyiha ve savunmaları yayınlar. Bundan başka müşteki, her vesile ile, gazetede teşhir edilmeye başlanır. Bunun içindir ki, dava olunan hakaret ve sövme suçları, gerçekten işlenenlere nisbette pek cüz'idir.

Bunun yanında özellikle memleketimizde, basın yolu ile işlenen davaların uzatılmağa ve uzamağa müsait olması da şikâyet edecek kişinin cesaretini kırmağa yeterlidir. Davaların yıllarca sürmesi, sanıkların çeşitli ihzar müzekkerelerinin kesilmesine rağmen, bir türlü mahkeme huzuruna celbedilip sorgularının yapılamaması, Toplu Basın Mahkemelerinin haftada bir gün toplanmaları yüzünden üç aylık tâliklerin normal karşılanmaları, böylece neşren vâki hakaretin yaptığı tahribatın üzerinden çok kere üç yıl sonra verilecek cezanın herhangi bir şerefi tamir edici bir nitelik taşıyamıyacağına, üstelik unutulmuş bir hakareti tazelemek gibi bir mahzur tevlid edebileceğinin anlaşılması, bir ceza davasını açmayı gerçek bir kahramanlık haline getirmektedir. Bütün bunlara ilâveten ceza verilse bile, bunun tescil edilmesi veya para cezasına çevrilmesi, yıllarca uğraşmayı göze almış bulunan mağduru büsbütün çekindirmekte ve bazen ya hiç dava açmamak ya da hukuk davası ile yetinmek zorunda bırakmaktadır. Böylece kanunlardaki sertlik ve şiddete rağmen, tatbikat büyük bir gevşeklik içindedir ve hakaret ve

(16) Bk.: LUTRI. Diffamazione a mezzo della stampa e risarcimento Mayıs 1952, yıl LXXVII, No. 5, s. 236-239.

sövme suçlarının cezalandırıldığı haller gözle görünür tarzda azdır.

Bu durum yabancı ülkelerde de, görünmektedir. Ezcümle Fransa'nın 9 ilinde yapılan bir istatistiğe göre 1948 ile 1952 arasında, yani tam beş yıl içerisinde bu 9 ilde 194 kişi hakkında hakaret davası açılmıştır (36 dava sözlü, 76 dava da yazılı hakareten dolayı). Bu 194 kişiden 83 ü beraet etmiş, 101 i sadece para cezasına, 7 si tecil edilmek kaydı ile hapis cezasına, 2 si ise, tecil olunmaksızın hapis cezasına mahkûm edilmiş fakat bu iki kişinin cezası sonradan affedildiği için, 5 yıl zarfında hakaret suçlarından hapse giren tek kişi bulunmamıştır (17).

Bu sebepledir ki, hakaret ve sövme suçlarının tatbikatta cezasız kaldıkları, bu hususun sürümü skandalde, tahkirde arayan basın büsbütün frenlenmemesine yol açtığı, binnetice etkisiz kalan bu sistemden vazgeçip, hakaret fiillerini hiç cezalandırmamanın, fakat Anglo-Sakson sistemini benimseyerek çok ağır bir tazminatın gazetenin sahibinden alınması ile yetinerek, cezadan çok daha etkili olacak böyle bir müeyyideyi benimsemenin yerinde olacağı ileri sürülmüştür (18).

11. — Basın yolu ile işlenen suçlara karşı, hakaret ve sövme suçlarında büsbütün göze batan, mevzuat sahasındaki bu sertliğin ve uygulamada görülen bu yumuşaklığın yanısıra, yine mevzuat alanında basın yolu ile işlenen suçlara karşı daha müsamahalı bazı müesseselerin yer aldığı görülür.

Bu müesseselerin başında, basın yolu ile işlenen suçlar hakkında, çok kısa sayılabilecek dava açma veya zamanaşımı sürelerinin kabul edilmesi gelir. Gerçekten Türk Basın Kanunu gündelik gazetelerle işlenen suçlar hakkında 3 aylık bir hak düşümü süresi tanıdığı gibi Fransız Basın Kanunu da basın yolu ile işlenen suçlarda 3 aylık bir zamanaşımı süresi tesbit etmiştir.

Burada da bir çelişki göze çarpmaktadır. Gerçekten daha hafif sayılan suçun basit şekli için daha uzun olan zamanaşımı süresi içinde dava açılabilmesi, bu suçun takibi şikâyete bağlı ise, mağdura, fiile ve faile ittilâ tarihinden itibaren 6 ay içerisinde şikâyette bulunmak hakkının tanınması, buna karşılık aynı suçun basın yolu ile işlenmesinin bir taraftan daha ağır sayılması, diğer yandan ise ne

(17) Bk.: BONNEFOY, Comment punir la diffamation, Rev. Sc. Crim. Droit Pen. Comp., 1953, no. 4, s. 628.

(18) BONNEFOY, s. 634-635.

Olursa olsun 3 aylık bir hak düşümü süresinde davanın açılmasının şart koşulması, bir çelişkiden başka bir şeyi ifade etmez (19). Basın yolu ile işlenen suçlarda böyle kısa bir hak düşümü veya zaman aşımı süresinin kabul edilmesi, basında yer alan haberlerin kısa zamanda unutuldukları (20), ve basının uzun süre ceza tehdidi altında kalmasının sakıncalı olduğu (21) gerekçeleri ile izah olunur.

Bundan başka basın yolu ile işlenen suçlarda sorumluluk yönünden, basına daha müsamahalı davranma eğilimi de göze çarpmaktadır.

Gerçekten ister mevkut isterse gayrı mevkut neşriyatta, çeşitli failer ve özellikle yazı veya kitabı yazanla bunları yayınlayan sorumlu müdür ya da nâşir arasında, önceden bir iştirâkin bulunduğu tesbit konusunda büyük zorluklarla karşılaşılması, yazıyı yazandan başka, bazen onunla birlikte bazen ise, onun yerine geçmek suretile, suçun neşir unsurunu gerçekleştiren sorumlu müdür veya nâşirin de cezalandırılmasına yol açmış, bu keyfiyet cezaların şahsiliği ve ceza hukukunda aslolan sübjektif sorumluluk açılarından sert tenkitlerle karşılanmıştır (22).

Bu durum muvacehesinde bazı ülkelerin mevzuatı şöyle bir sistemi benimsemişlerdir. Gazetelerde sorumlu müdür ile yazı sahibi, gayrı mevkut neşriyatta ise, nâşirle kitabın müellifi, önceden suç teşkil eden bir yazı ya da kitabın yazılıp yayımlanması hususunda anlaşmışlar, yani aralarında iştirâk etmişlerse, mesele yoktur. Her biri suçu kasten işledikleri için suçun tam cezası ile ve kendi fiillerinden dolayı cezalandırılacaklardır (23). Fakat böyle bir iştirâkin varlığı ispat edilemediği takdirde, kusuru sadece ihtimam ve nezaret görevini yerine getirmemekten ibaret bulunan sorumlu müdürle nâşiri kasten hareket etmiş gibi suçun tam cezası ile cezalandırmak doğru görülmemiş ve bunlar hakkında daha başka ve daha hafif bir ceza ile yetinilmesinin yerinde olacağı ileri sürülmüştür.

Bu görüş ifadesini 1958 yılında İtalyan Ceza Kanununda yapılan değişiklikte bulmuştur. Bu hükümlere göre, mevkut neşriyatta ve iştirâk hali saklı kalmak kaydı ile, gerekli kontrol görevini ihmal etmek suretile bir yazının gazetede yayımlanmasına sebebiyet ve-

(19) BONNEFOY, s. 632.

(20) Dalloz, Encyclopédie Juridique, 1969, III, Press, 762.

(21) ERMAN - ÖZEK, İzahlı Basın Kanunu, İstanbul, 1964, s. 152.

(22) Tafsilât için Bk.: DÖNMEZER-ERMAN, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, c. II, Beşinci bs., İstanbul, 1971, s. 324-330.

(23) LEFEVRE, s. 107.

ren sorumlu müdür, bu yazı suç teşkil ettikte, taksiri sebeble cezalandırılır ve cezasında üçte biri aşmamak üzere bir indirim yapılır (m. 57). Bu hükümler, kitabı yazan belli olmadığı veya isnat kabiliyetini haiz bulunmadığı takdirde nâşir ve nâşirin belli olması ya da isnat kabiliyetini haiz bulunmaması halinde tâbi hakkında da uygulanır (m. 57 bis).

Görülüyor ki, basın yolu ile işlenen suçun fikir unsuru ile neşir unsurunu gerçekleştirenler arasında iştirak varsa, kanunda yer alan şiddetli ve sert hükümler her ikisi hakkında uygulanmaktadır. Böyle bir iştirâk ispat edilemiyorsa, sorumlu müdür ile nâşirin cezalandırılabilmeleri için kontrol görevlerini yerine getirmekte ihmalleri bulunduğu sabit olmalıdır (24) ve bu takdirde fikir unsurunu gerçekleştiren yazı sahibi veya kitabın yazarı, suçun tam cezası ile cezalandırıldığı halde, nâşirle sorumlu müdürün cezasında üçte biri aşmayacak ölçüde bir indirim yapılmaktadır.

12. — Mevcut durumu böylece gözden geçirdikten sonra bazı neticelere varmamız mümkün olur.

Bir kere teknik olarak basın suçlarında sadece para cezaları ile yetinilmesi, ancak tekerrür halinde hürriyeti bağlayıcı cezalara başvurulması yeterli olur. Şuraşı muhakkaktır ki, sonunda nasıl olsa para cezasına çevrilecek kısa süreli bir hürriyeti bağlayıcı ceza yerine, suçun ağırlığı ile mütenasip bir para cezası çok daha etkili olur.

Bir misâl olmak üzere Basın Kanunumuzun 29. maddesini zikredebiliriz. Gerçekten cevabın yayınlanmaması halinde sorumlu müdüre verilecek cezadan bahseden bu maddenin 2. fıkrasına göre, mahkeme mahkûmiyet hükmü ile birlikte neşrinden imtina olunan cevap veya tekzipin yayınlanmasına karar vermiş olup ta, bu karara rağmen cevap veya tekzip yazısı neşredilmeyecek olursa, sorumlu müdür hakkında öngörülen cezalar bir misli arttırıldığı gibi, neşrin geciktiği her nüsha için ayrıca 1.000.— lira ağır para cezası da alınır ve tatbikatta cevap veya tekzip yazısını yayınlamayan gazeteci-yi en çok korkutan ve ürküten ceza da bu günde (1.000) liralık ağır para cezasıdır.

13. — Basın yolu ile işlenen suçlara gelince, en ideal sistem basının kendi kendini kontrol etmesi, Şeref Divanlarınca verilen tamamile ahlâkî ve manevî müeyyidelerin hem suçtan zarar gören hem de gazete açısından kâfi müeyyide sayılabilmesidir. İşaret

edelim ki, Basın Şeref Divanları, birçok ülkelerde, sadece basın yolu ile işlenen suçlardan dolayı zuhur eden uyuşmazlıkları halletmekle yetinmemiş, ayrıca basın teamül ve adetlerini tesbit etmek, gazetecinin haber kaynaklarını açıklama sonucuna götürebilecek bir şahadete zorlanamayacağını belirtmek, gazete sahipleri ile fikir işçileri arasında iş akdinden doğan ihtilâflarda aracı olmak, hükümetler tarafından hazırlanan tasarımlarda basının hak ve hürriyetlerini kısıtlayıcı hükümlere hatta basın üzerinde iktisadi bir baskı neticesini doğurabilecek ekonomik ve malî tedbirlere karşı çıkmak, basınla ilgili mevzuatın hazırlanmasında hükümetlerin yardımcı olmak gibi faaliyetlerde de bulunmuştur. Meselâ Almanya'da kurulan «Presse-rat» bu görevi yapmıştır ve yapmaktadır (25). Ancak memleketimizde Basın Şeref Divanının geçirdiği acı tecrübe, bu konuda iyimser olmağa pek müsait bulunmamaktadır, ve Basın Şeref Divanına, tıpkı avukatlık, noterlik gibi kanunlarda olduğu veçhile, kanunî bir dayanak verilmiyerek, bu Divanın işleyişi gazete ve dergi sahiplerinin arzu ve iradelerine bırakıldıkça, bu durum devam edip gidecektir (25 bis).

Buna karşılık hemen bütün dünyada, yalan haber vermek, şerefle haysiyetlere tecavüz etmek yoluna sapan gazete ve dergilerin varlığı da inkâr edilemez. Basın tarihine geçmiş olaylar olarak bir Yugoslav yazarla hayal mahsulü bir röportaj yayınlayan Avusturya gazetelerinden *Bild-Telegraf* olayını, Rosemarie adındaki bir kızın öldürülmesi olayını tahrif ederek yayınlayan Alman *Quick* dergisini, Papa Pie XII nin son demlerine ait kamu oyunu galeyana getirici sahte hatıratı yayınlayan İtalyan *Tempo* dergisi ile, Roma'da pek tanınmış bir şahsın yaş günü münasebetile bir gece kulübünde toplanan sosyete mensup kişiler huzurunda bir Türk dansözün çıplak resimlerini basmak suretile büyük bir skandale sebebiyet veren *Espresso* dergisini zikretmemiz mümkündür.

Bu durum muvacehesinde basın yolu ile işlenen suçlarda ve özellikle çeşitli tahkir suçlarında bütün dünya mevzuatında göze çarpan şiddet eğilimi haklı ve yerinde sayılmak gerekir. Nitekim 16-18 Eylül 1957 tarihinde İtalya'nın Perugia şehrinde toplanan Hukukî Çalışmalar Milletlerarası Kongresi, basın yolu ile işlenen tahkir

(25) HERZOG, Les trois premières années d'activité du Conseil Allemand de la Presse - Conseils de Presse, s. 10-13.

(25 bis) Bu konuda etraflı bilgi için Bk.: DÖNMEZER, Basınında oto-kontrol (İHFM., XXXIV, sayı 1-4); DÖNMEZER, L'auto-control de la presse (Am. Fac. Dr. İst., XIV, 33-34-35).

suçları hakkında daima hürriyeti bağlayıcı cezaların benimsenmesini, bu cezaların müddet bakımından ağır olmasını ve tecil edilmelerini ve adli sicilden silinmemelerini kabul etmiştir (26).

Şurasını belirtelim ki, basın yolu ile işlenen suçları sadece para cezaları ile cezalandırmak veya yalnız tazminatla yetinmek yolunda ileri sürülen bazı düşünceler hakkında çok ihtiyatlı davranmak gerekir. Bir kere yukarda da açıkladığımız veçhile suçun basit şekli için öngörülen cezadan daha hafif bir cezanın aynı suçun ağırlaşmış şekli olduğu hususunda ittifak edilen basın yolu ile işlenme halinde tertip olunması, hukuken izahı mümkün olmayan bir çelişme olacaktır. Bu takdirde, suçun basit şekli için de sadece para cezasını öngörmekten veya suçun neşren işlenmesini ağırlatıcı sebep değil aksine hafifletici sebep saymaktan başka çare yoktur ve bu çarelerin her ikisi de uygun bir ceza politikası olmak niteliğinden tamamile uzaktır.

Bundan başka şu hususların da dikkate alınması gereklidir:

a) *Para cezasının miktarı ve infazı*: Tek müeyyide olarak uygulanacak bu para cezası, alışlagelen ve kanunlarımızda yer alan miktarları aşmıyacak olursa, bu cezanın hiçbir korkutucu ve önleyici etkisi kalmaz. Cezadan beklenen başlıca gaye, suça karşı bir fren vazifesini görmekten ibarettir. Birkaç bin lirayı aşmayan, aşağı sınırı ise birkaç yüz lira civarında bulunan, kabili tecil olduktan başka ikinci bir suçun cezasının teciline de engel olmayan bir para cezası kimseyi korkutmaz ve fren vazifesini yapamaz.

Buna karşılık çok yüksek miktarda para cezalarına hükmedilmesi başka bir problem yaratır.

Gerçekten mevkuat neşriyatta bu para cezası sorumlu müdür hakkında hükmolunacak ve ondan tahsil edilecektir. Para cezaları özellikle kazanç maksadı ile işlenen suçlarda etkili bir ceza olduğuna ve suç teşkil eden yayın dolayısıyla sürümün artması sorumlu müdüre değil, gazetenin sahibine bir kazanç sağladığına göre, bu cezanın sorumlu müdürden alınması hem bir adaletsizlik olacak, hem de para cezası müeyyidesinin temel fikrine aykırı düşecektir.

Bundan başka çok yüksek miktarlara ulaşan para cezalarını sorumlu müdür ödeyemeyeceğinden, bu cezanın infazı için çeşitli mevzuat sistemlerine göre, para cezası ya hapis cezasına ya da çalışma tedbirine çevrilecektir. Birinci halde basın yolu ile işlenen suçtan dolayı yine hapis cezası uygulanmış olacağından, bu nevi suçların

sadece para cezası ile cezalandırmanın anlamı kalmıyacaktır. İkinci hal ise, memleketimizdeki tatbikatta müşahade olunduğu veçhile, uygulanma olanağını haiz bulunmadığından para cezası fiilen ne tahsil ne de infaz olunabilecektir. Nitekim 647 sayılı Kanun hükümleri muvacehesinde memleketimizde mahkûm tarafından rızaen ödenmeyen para cezasının infazı mümkün olmamaktadır. Halbuki, neticede infaz edilemeyecek bir para cezası, miktarı, ne kadar çok olursa olsun, kimseyi korkutamaz ve frenleyici ve önleyici bir etki yapamaz.

b) *Para cezasına mahkûm olacak kişiler:* Yukarda arzolunan sakıncayı bertaraf etmek için, sorumlu müdür hakkında hükmolunan para cezasının ödenmesi bakımından gazete sahibine başvurulması akla gelebilir. Gazetenin kazancı kime aitse, zararının da ona ait olması makul da karşılanabilir.

Borçlar Hukukundaki istihdam edenin sorumluluğunu andıran böyle bir müessesenin ceza hukuku sahasına aktarılmasına mevzuatımızda misâl bulmak da kabildir.

Gerçekten haksız rekabet suçundan bahseden Türk Ticaret Kanununun 56. maddesine göre, bir haksız rekabet fiili (ki bu fiil basın yolu ile de işlenebilir — TTK. 60) bir hükmî şahsın (ki gazetenin sahibi bir hükmî şahıs da olabilir) işleri görülürken işlenirse, ceza, organ, yani gerçek kişi hakkında uygulanır. «Şu kadar ki, para cezasından hükmî şahıs bu hakiki şahıslarla birlikte müteselsilen mes'ul olur».

Keza 5846 sayılı Fikir ve San'at Eserleri Kanununun 74. maddesi de, bu kanunda yer alan suçlardan birinin bir tüzel kişiliğin işleri çevrilirken işlenmesi halinde, «para cezasından tüzel kişinin diğer suçlarla birlikte müteselsilen mes'ul» olacağını beyan etmektedir.

Para cezasının ödenmesinden müteselsilen sorumlu olacak mevkutelerde gazete sahibinin, gayrı mevkut neşriyatta ise nâşirin, ödedikleri bu para cezası için sorumlu müdüre veya yazara rücu edebilecekleri cihetle böyle bir sistemin cezaların şahsiliği prensibine aykırı olmayacağı ileri sürülmüşse de. (27), bu nazarı mülâhazalar bir yana bırakılacak olursa, yine şu neticelere varırız:

aa) Para cezasının miktarı düşük tutulacak olursa, bu miktar hem gazete sahibini veya nâşiri korkutmaz, yani basın yolu ile iş-

(27) Bk.: SCHÜTZ, Le principe de la personnalité des peines en droit pénal français, Thèse, Nancy, 1967, s. 122.

lenen suçların işlenmesine engel olmak şöyle dursun, belki bunların artmasına sebep olur, hem de para cezası gazete sahibi tarafından ödenip, sorumlu müdür fiilen hiçbir cezaya maruz kalmıyacağı cihetle, bütün idare gazete sahibine geçer ve sorumlu müdür onun arzu ve iradesine boyun eğmekten başka bir şey yapamaz.

bb) Buna karşılık para cezasının miktarı çok yüksek tutulur ve infaz bakımından bu ceza 647 sayılı Kanuna tâbi tutulmayıp gazete veya yayınevini mal varlığına müracaat edilirse, böyle bir para cezası gerçekten frenleyici bir etki yaparsa da, gazetenin normal fonksiyonları olan haber verme ve tenkit etme görevlerini de yerine getirmesini engeller. Gerçekten daha önce de belirttiğimiz veçhile, tahkirle tenkidi ve haber vermeyi ayıran sınır pek nazik ve incedir. İlerde bütün mal varlığının elinden gitmesine, gazetesinin, makinelerinin, binasının haczedilip satılmasına yol açacak bir para cezası ödemek zorunda kalabileceğini düşünen gazete sahibi veya mensup olduğu gazetenin iflâsına sebep olabileceğini gözönünde tutan sorumlu müdür, tamamen doğru olan bir haberi vermekten ve kamu-yu pek yakından ilgilendiren tenkitleri yapmaktan ciddi surette endişe eder ve böyle bir endişe, neticede, gazeteciye haberleri yazma-ğa, gördüğü aksaklıkları açıklayıp eleştirmemeğe sevkeder ki, bunun sonucunda basın özgürlüğü ortadan kalkar ve basın iktisaden pek güçlü birkaç şahsın elinde toplanır.

Basının bu nevi ekonomik nedenlerle birkaç teşebbüsün elinde toplanması, özellikle Amerika'da müşahede edilen bir olaydır. Meselâ bu ülkede *Hearst* zinciri tarafından kontrol edilen gazete sayısı 17 dir ve bu zincirden gayri *Scripps - Howard* - ve *Mc Cornick* zincirleri bütünü ile Amerika Birleşik Devletlerinde yayınlanan gazetelerin % 53 ünü kontrolleri altında tutacak bir seviyeye yükselmiştir. Bu suretle «basın ağaları» veya «gazete baronları»nın ortaya çıkması, haberleri yaymak veya yaymamak, istenilen telkinleri yapıp yaymak, kamu oyunu belirli bir yöne sevkedip etmemek hususlarında bir tekelin gelişmesine ve neticede basın özgürlüğünün bu tekeli elinde bulunduran kişilerin özgürlüğü haline gelivermesine yol açar (28).

c) *Para cezası yerine tazminata hükmedilmesi*: Bu konuda Anglo-Sakson sisteminin benimsenmesi ve ceza davalarının değil de hukuk davalarının ön plâna alınması da düşünülebilir. Özellikle neş-

(28) DÖNMEZER, Basın Hukuku, 3. bs., İstanbul, 1968, s. 81-82.

ren hakaret suçlarında hukuk mahkemelerinin manevî tazminat miktarlarını çok yüksek tutmaları ve hukuk davası açıldıkta ayrıca ceza mahkemesinde dava ikame edilemeyeceği yolunda bir hükmün kabulü, hakarete maruz kalanları hukuk davası açma yoluna sevk edebilir.

Ancak tazminat olması itibarile gazete sahibinden tahsil edilecek bu para çok yüksek olunca, yukarda para cezaları hakkında söylenen mahzurlar burada da başgösterir. Özellikle Anglo-Sakson ülkelerinden farklı olarak Yargıtay kararlarında bir istikrar gözükmeyen ülkelerde tazminat miktarlarının bazen gülünç denecek derecede az, bazen ise, fahiş denecek kadar çok olarak hükmedilmesi mümkün ve vârittir.

14. — Bütün bu mülâhazalar bizi basın yolu ile işlenen suçlarda sadece para cezası ile veya tazminatla yetinmenin uygun bir suç politikası olmayacağı sonucuna götürmektedir. Hürriyeti bağlayıcı cezalar bu nevi suçlarda muhafaza edilmelidir. Esasen kısa süreli olan hürriyeti bağlayıcı cezaları hâkim para cezasına çevirebilmektedir. Bu konuda yapılabilecek yerinde bir değişiklik yazı sahibi ile arasında iştirâk hali bulunmadığı takdirde, sorumlu müdürü veya nâşiri yazı sahibine nisbetle daha hafif bir ceza ile cezalandırmak olabilir. Ancak bu takdirde dahi sorumlu müdürü ya da nâşiri sadece para cezası ile cezalandırmak, onun nezaket ve kontrol görevini büsbütün ihmal etmesine yol açabilir. Bununla beraber sorumlu müdür ve nâşirle yazı sahibi arasında bir iştirâkın varlığı ispat edilemeyip de bu kişiler yazıyı yazana nisbetle daha hafif bir ceza ile ve taksirleri sebebiyle cezalandırıldıkta, 647 sayılı Kanunda taksirli suçlar hakkında öngörülen sistemin, bu nevi sorumlular hakkında da benimsenmesi, yani sorumlu müdürle nâşirin mahkûm oldukları hürriyeti bağlayıcı ceza 6 aydan fazla olsa dahi, 647 sayılı Kanunun 4. maddesinin uygulanması bakımından kısa süreli sayılıp, para cezasına çevrilmesi tavsiye olunabilir. Böyle bir sistem, kusurlulukları kontrol görevlerini gerektiği şekilde yerine getirmemekten, yani taksirden ibaret bulunan sorumlu müdürle nâşir hakkında 647 sayılı Kanunun 4. maddesinin son fıkrasına da uygun düşeceği gibi, esas ceza yine hürriyeti bağlayıcı ceza olarak kalacağı ve hâkim olaydaki fiilî ve şahsî durumları takdir ederek bu cezayı para cezasına çevirip çevirmemekte serbest bulunacağı için üstünlük arzeder. Yine böyle bir sistemde hürriyeti bağlayıcı ceza para cezasına çevrildikte, bu cezanın ödenmesi bakımından mevkute sahibinin müteselsilen sorumlu olacağını öngörmek te yerinde olur.

Ancak sorumlu müdürle nâşir yazı sahibi ile iştirâk halinde oldukları yani kasden hareket ettikleri takdirde, suçun tam cezası ile cezalandırılmamaları ve kusurlulukları artık taksire dayanmayacağından bu cezanın para cezasına çevrilmesi için sebep düşünülemez.

Bu aslî cezaların yanıbaşında hükmün ilânı, sorumlu müdürlük görevini yapmaktan bir süre için yasaklanma, yani kanunlarımızda yer alan bir san'at ve ticaretin tatili cezasının uygulanması, hatta Karayolları Trafik Kanununda nasıl şoför ehliyetnamesi bir süre için geri alınmakta ise, Basın kartının da öylece geri alınması ve normal ölçüler içerisinde tutulacak bir para cezasının ödenmesi bakımından gazete sahibinin de müteselsilen sorumlu sayılması etkili ve yerinde müeyyideler olacaktır.

Ancak şurasını belirtelim ki, en esaslı müeyyide basının kendinden gelenidir. 1950 yılında toplanan Amerika'lılararası Basın Konferansınca kabul edilen Ahlâk Yasasında yer alan şu hüküm bu konuda yoruma yer bırakmayacak derecede açıktır:

«Meşhur Kuzey Amerikalı gazeteci Walter Williams'ın şu sözlerini altın harflerle yazdırınız ve her büronun üzerine çok iyi görünür bir şekilde koyunuz: *Kimse bir centilmen sıfatile söyleyemeyeceği bir sözü, bir gazeteci sıfatile yazmamalıdır*» (29).